

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของรูปเคารพพระพุทธรูปในลัทธิธรรมยุติกนิกาย อำเภอเมือง จังหวัดเลย ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ได้แก่ (๑) เพื่อศึกษาประวัติและพัฒนาการของรูปเคารพตามบริบทของชาวอีสาน (๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธจริยธรรมที่ปรากฏในรูปเคารพลัทธิธรรมยุติกนิกาย (๓) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของรูปเคารพพระพุทธรูป ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการนำเสนอด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ใช้วิธีศึกษาข้อมูลจากเอกสารคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อรรถกถา งานนิพนธ์ของนักวิชาการร่วมสมัย เอกสารงานวิจัย บทความทางวิชาการ และสิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์ที่เผยแพร่บนอินเทอร์เน็ต ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง จากประชากรกลุ่มเป้าหมายจำนวน ๑๕ รูป/คน นำข้อมูลมาวิเคราะห์ ทำให้ได้ข้อสรุปเนื้อหาสาระสำคัญของการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษามีเนื้อหาสาระสำคัญสรุปได้ ดังต่อไปนี้

การศึกษาประวัติและพัฒนาการของรูปเคารพตามบริบทของชาวอีสาน พบว่า รูปเคารพเป็นพระพุทธรูปที่มีรูปลักษณะเป็นศิลปะพื้นบ้าน ผสมผสานส่วนกลางของไทยกับวัฒนธรรมล้านช้างหรือกลุ่มวัฒนธรรมไทย – ลาว บริเวณลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง คือ ลุ่มแม่น้ำมูลและลุ่มแม่น้ำชี ได้พบร่องรอยอารยธรรมอินเดียที่มีรูปแบบศิลปกรรมเช่นเดียวกับอาณาจักรทวารวดี ขยายอิทธิพลทางการเมืองและชุมชนในพื้นที่ ชนพื้นเมืองเริ่มรับวัฒนธรรมและก่อตัวเป็นสังคมเมืองสืบทอดต่อมา เป็นสังคมเกษตรกรรม มีความเชื่อในเรื่องของผี พญาแถน จนเริ่มมีการใช้ภาษาและตัวอักษรในการสื่อสารกันระหว่างชุมชนที่เรียกว่า “อักษรไทยน้อย” และ “อักษรธรรม” อักษรไทยน้อยนี้ได้ใช้เป็นอักษรทางราชการของกลุ่มชน ส่วนอักษรตัวธรรมใช้เขียนเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา รูปเคารพก็เช่นเดียวกัน แม้จะมีองค์ประกอบภาพมีความเรียบง่าย นุ่มนวล สีสันสว่างสดใส สอดแทรกไปด้วยภาพวิถีชีวิต วัฒนธรรมไทย – ลาว และขนบธรรมเนียมประเพณี แม้รูปแบบ

เทคนิควิธีการ การแสดงออก และฝีมือจะยังไม่ชำนาญอย่างช่างหลวง แต่ก็ได้อาศัยความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างเต็มเปี่ยมรังสรรค์ผลงานเป็นรูปแต้มเพื่อประดับประดาศาสนสถาน

รูปแต้มอีสานส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากแรงบันดาลใจจากเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา และวรรณกรรมพื้นบ้าน กล่าวคือเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับพุทธประวัติ อรรถกถาชาดก อติศุพุทธ ปริศนาธรรม พระมาลัย ไตรภูมิ ส่วนเรื่องราวทางวรรณกรรมพื้นบ้าน เช่น ลินไชย (สังข์สินชัย) พระรามชาดก (พระลักพระราม) สุริวงศ์ กาละเกด และท้าวปาจิตต์นางอรพิมพ์ ได้ถ่ายทอดแก่นแท้ของเรื่องราวผ่านรูปที่มีการคัดเส้นโดยใช้สีแบนสว่างสดใสและอธิบายแสดงความรู้สึกที่แตกต่างกันออกไปตามทักษะความสามารถทางเชิงช่างของแต่ละคนที่จะรังสรรค์ผลงานนั้นขึ้นมาจากความเข้าใจของตนเอง มีรูปแบบ กรรมวิธี หลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ที่ไม่สลับซับซ้อนมีกฎเกณฑ์แน่ชัด ช่างสามารถแสดงออกได้อย่างมีอิสระเสรี โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ตามผนังผนังถ้ำ โบสถ์ วิหาร(หอแจก) ศาลาการเปรียญ และบนพื้นผ้า ประดับตกแต่งเพื่อโน้มน้าวชักนำให้ผู้ชมเกิดความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ส่วนผู้ที่มีความศรัทธาอยู่แล้วเมื่อได้สัมผัสจะทำให้ซาบซึ้งต่อพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น

วัดโพธิ์ชัย ตั้งอยู่เลขที่ ๔๗ หมู่ที่ ๑ บ้านนาพิง ตำบลนาพิง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย เป็นวัดโบราณ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย เป็นวัดที่ยังคงรักษาสภาพไว้ได้ดีกว่าวัดอื่น ๆ ในจังหวัดเลย สร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ ๒๒ – ๒๓ โดยสันนิษฐานจากพระพุทธรูปพระเจ้าองค์แสนหรือพระเจ้าฝนแสนห่า พระพุทธรูปที่ชาวบ้านเคารพนับถือว่าศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองของชาวนาพิง ซึ่งมีอายุประมาณ ๔๐๐ ปี รูปแต้มวัดโพธิ์ชัย แรกเริ่มมีการเขียนที่กรุผนังด้านในก่อน ต่อมาก็ได้เขียนที่ผนังด้านนอก โดยมีอักษรจารึกปรากฏจะเป็นการระบุปีที่เขียนภาพขึ้น รูปแต้มด้านในเขียนขึ้นในปี พ.ศ. ๒๓๘๕ ส่วนผนังด้านนอกเขียนขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ โดยมีระยะเวลาในการเขียนห่างกัน ๖๔ ปี รูปแต้มที่ปรากฏมีทั้งด้านนอกและด้านในของลิม โดยเฉพาะด้านในเขียนภาพเต็มพื้นผนังแทบจะไม่มีที่ว่างซึ่งต่างจากจิตรกรรมที่พบเห็นโดยทั่วไปในภาคอีสาน ส่วนด้านนอกมีการเขียนภาพผนังด้านทิศตะวันตกเต็มผนัง ด้านทิศใต้ปรากฏร่องรอยการเขียนภาพแต่สภาพลบเลือนไปมาก

เรื่องราวที่ปรากฏในรูปแต้มวัดโพธิ์ชัยแห่งนี้ ผนังด้านในลิมเขียนเล่าเรื่องอดีตพระพุทธเจ้า พุทธกิจของพระพุทธเจ้า พระพุทธประวัติตอนปัจฉิมกาล พระมาลัยตอนที่ขึ้นไปสวรรค์ พระเวสสันดรครบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ และชาดกนอกนิบาตที่นิยมในสมัยนั้นโดยเรื่องราวมาจาก ปัญญาชาดก คือ กัจฉปชาดก(เต่ากับหงส์) และมาตุลชาดก(เสือกกับราชสีห์) ผนังด้านนอกเขียนชาดกเรื่อง พระมโหสถ พระเนมิราช และนิทานพื้นบ้านเรื่อง สังข์สินไชย และการะเกด ช่างที่เขียนภาพที่วิหารวัดโพธิ์ชัย แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม ดังนี้

๑. ช่างที่เขียนภาพด้านในวิหารวัดโพธิ์ชัย คือ ขุนพรหม (ชาวสิงห์บุรี) และสรรพช่าง (มาจากนครราชสีมา)

๒. ช่างที่เขียนภาพด้านนอกวิหารวัดโพธิ์ชัย คือ อาจารย์สายทอง (ชาวบ้านนาพึง อดีตเจ้าอาวาส) อาจารย์บุญจันทร์ (อดีตเจ้าอาวาส) นายด้วง นายบุญทัน(ชาวบ้านนาพึง) และท้าวสีหะบุตร

หลักพุทธจริยธรรมที่ปรากฏในรูปแต้มสิมวัดโพธิ์ชัยแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม ดังนี้

๑. หลักพุทธจริยธรรม เกี่ยวกับสังคม ได้แก่ หลักสันติภาพ หลักบุพเพสันนิวาส และหลักความกตัญญู

๒. หลักพุทธจริยธรรมเกี่ยวกับการปกครอง ได้แก่ หลักอธิปไตย ๔, หลักพรหมวิหาร ๔, ราชสังคหวัตถุ ๔, พละ ๔, ทศพิธราชธรรม, หลักการเจรจาเพื่อลดความขัดแย้ง และหลักพระเมตตาคุณ

๓. หลักพุทธจริยธรรมเกี่ยวกับการศึกษา ได้แก่ หลักการเทศนา, หลักจักร ๔ และหลักพหูสูต การดำเนินชีวิต ได้แก่ หลักกรรม, หลักการสร้างบุญกุศล, หลักการสร้างบารมี, หลักทานบารมี, หลักปัญญาบารมี, หลักอธิษฐานจิต, หลักธรรมะย่อมชนะอธรรม, หลักการใช้จ่าย และหลักความไม่ประมาท

๔. หลักพุทธจริยธรรมเกี่ยวกับวิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณี

รูปแต้มได้แฝงเร้นหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ปรากฏที่รูปตัวละครเอกในเรื่อง หรือ ตัวละครสำคัญที่มีแง่คิดในการเป็นบุคคลที่พึงประสงค์ของสังคม คือ มีอุปนิสัยที่เป็นแบบอย่างของการดำเนินชีวิตตามคตินิยมทางพระพุทธศาสนา ปลุกฝังให้เกิดการปฏิบัติตามหลักศีลธรรมและจริยธรรมแก่สังคม โดยมุ่งสอนให้สามารถดำเนินชีวิตให้ถูกต้องตามหลักพุทธจริยธรรม เห็นความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายตามธรรมดาของเหตุปัจจัย และสามารถนำมาประพฤติปฏิบัติเพื่อนำชีวิตให้มีความสุข มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตในหล่อหลอมความเป็นคนดีในสังคม

คุณค่าของรูปแต้มวัดโพธิ์ชัยได้แสดงออกผ่านผลงานอันวิจิตรเป็นพุทธศิลป์ที่แสดงอัตลักษณ์ของชาวอีสาน จุดมุ่งหมายหลักของรูปแต้มก็เพื่อให้ผู้ชมเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา กระตุ้นให้เข้ามาศึกษาหลักธรรมคำสอนรวมถึงแบบอย่างฝีมือช่างที่สืบมาแต่โบราณ ทั้งยังเป็นหลักฐานสำคัญในการศึกษาค้นคว้าทางด้านพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา นิเวศวิทยา โบราณคดี ประเพณีและวัฒนธรรม นำไปสู่สร้างรายได้ให้กับชุมชนผู้เป็นเจ้าของพื้นที่ในเรื่องของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม รูปแต้มวัดโพธิ์ชัยเป็นผลสะท้อนมาจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการทางสังคมเมืองและวัฒนธรรมต่างชาติ ความเจริญทางการศึกษา การคมนาคม การปกครอง การรับรู้ข่าวสารความเป็นไปของสังคมที่อยู่ห่างไกล เหล่านี้ล้วนมีผลต่อความรู้สึกนึกคิดและแนวทางการแสดงออกของช่าง รูปแต้มได้พัฒนาไปตามสภาพแวดล้อม ความเปลี่ยนแปลงของชีวิตความเป็นอยู่ ความรู้สึกนึกคิด และความนิยมในสังคม ที่ดำเนินควบคู่

ไปกับความศรัทธาเลื่อมใสในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา สูปแด้มเป็นขุมความรู้ โดยเฉพาะเรื่องราวจากอดีตที่สำคัญยิ่ง แสดงให้เห็นถึงความเป็นกลุ่มชนที่มีอารยธรรมอันเก่าแก่ยาวนาน สะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ใหม่ของสูปแด้มอีสานอันทรงคุณค่า เพื่อเป็นการนำสิ่งที่มีค่านี้เป็นมรดกทางภูมิปัญญาเผยแผ่ให้คนทั้งหลายได้ทราบและนำไปสู่การอนุรักษ์ สืบทอด ให้ดำรงคงอยู่สืบไป

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

สูปแด้มอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอีสานอันทรงคุณค่า ควรแก่การอนุรักษ์เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา ผู้วิจัยขอเสนอให้มีการอนุรักษ์และควรพัฒนาคู่กันไปดังนี้ คือ การตั้งโครงการการอนุรักษ์สูปแด้มของวัดขึ้น เพื่อจะมีผู้ดำเนินการในการอนุรักษ์อย่างจริงจัง โดยเจ้าอาวาสหาคณะกรรมการในชุมชน คณะกรรมการเหล่านั้นจะได้เก็บรวบรวมข้อมูล จำแนกประเภทกิจกรรมแต่ละประเภท เก็บบันทึกไว้ การอนุรักษ์รักษา ฝักระวังรักษาป้องกันไม่ให้สูปแด้มถูกทำลายจากธรรมชาติหรือมดปลวก เชื้อราจากความชื้น อนึ่งควรจัดตั้งกองทุนเพื่อปฏิสังขรณ์ที่นอกเหนือจากส่วนของกรมศิลปากร ควรให้ความรู้แก่พระสังฆาธิการ ผู้ใหญ่บ้าน คณะครู นักเรียนโรงเรียนบ้านนาพึง และชาวบ้านนาพึง เพื่อฝึกเป็นผู้นำพาชมสูปแด้มเป็นการให้ได้ศึกษาค้นคว้า ให้เห็นคุณค่าของสูปแด้มไปด้วย เป็นการสนับสนุนด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ รวมถึงจัดแสดงนิทรรศการองค์ความรู้นำเสนอให้ประชาชนได้ชมสูปแด้มในโอกาสที่เหมาะสม

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม กรมการศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น และวัดต่าง ๆ ซึ่งสูปแด้มเหล่านี้อยู่ ควรขอความร่วมมือและให้ความสนับสนุนสถาบันการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยในพื้นที่ และสถานบันการศึกษา เป็นต้น จัดให้มีการศึกษาวิจัย เรียนรู้ และจัดพิมพ์เอกสารเผยแผ่เกี่ยวกับ สูปแด้มให้มากขึ้นเพื่อการอนุรักษ์และเผยแพร่องค์ความรู้สู่อนุชนรุ่นหลังต่อไป

๕.๒.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

๑. การวิจัยเรื่องคติการวาดภาพอดีตพระพุทธเจ้า ในสูปแด้มวัดโพธิ์ชัย

๒. แนวคิดและมุมมองทางพระพุทธศาสนาที่มีภาพที่เกี่ยวกับการแสดงออกทางเพศในสิมอีสาน

๓. การวิจัยเรื่ององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นกับบทบาทการส่งเสริมและอนุรักษ์สูปแด้มวัดโพธิ์ชัย